

¹⁵ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s. 20.

¹⁶ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s. 24.

¹⁷ Uin, F., *Karl Marks*, s. 67.

¹⁸ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s. 61.

¹⁹ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s. 48.

²⁰ Berlin, P. P., *Germaniya nakanune revolutsii 1848 g. Ocherki obschestvennoi zhizni i mysli v Germanii 30-h i 40-h gg. XIX stoletiya, Russkaya skoropchatnaya, Sankt-Peterburg, 1906*, s. 63.

²¹ Berne, L., *Parizhskie pisma. 1832 god*, in: "Berne, L., *Sochinenenia v 2-h t.*, per. s nem. P. Vainberg", Sankt-Peterburg, Izdanie N. P. Polyakova, 1869, T. 2, s. 133.

²² Berne, L., *Parizhskie pisma. 1832 god*, s. 134.

²³ Klassen, V. Ya., *Ferdinand Lassal. Ego zhizn, nauchnye trudy i obschestvennaya deyatelnost*, Moskva, Direkt-Media, 2014, s. 17-18.

²⁴ Berne, L., *V zaschitu evreev*, in: "Berne, L., *Sochinenenia v 2-h t.*, per. s nem. P. Vainberg", Sankt-Peterburg, Izdanie N. P. Polyakova, 1869, T. 1, s.191.

²⁵ Frenkel, Ye., *Prorochestvo i politika. Socialism, natsionalizm i russkoe evreistvo, 1862-1917*, Pod obshchey redaktsiyey V. Levina, per. s angl. S. Ilin, Ierusalim, Moskva, Gesharim, Mosty kultury, 2008, s. 30-31.

²⁶ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s.11-13.

²⁷ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, per. s fr. V. M. Smirnova, Moskva Veche, AZ (Znatnov), 2008, s. 151.

²⁸ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s.12.

²⁹ Sleyzkin, Ju., *Era Merkuriya: evrei v sovremennom mire*, s. 127-128.

³⁰ Zotov, Vl., *Prorok kommunizma*, s. 54.

³¹ Polyakov, L., *Istoriya antisemitizma: epokha znaniy*, per. s fr., Ierusalim, Gesharim, 1998, s. 201.

³² Polyakov, L., *Istoriya antisemitizma: epokha znaniy*, per. s fr., Ierusalim, Gesharim, 1998, s. 201.

³³ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, s.135.

³⁴ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, s.136.

³⁵ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, s.146-147.

³⁶ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, s. 171.

³⁷ Bakunin, M. A., *Internatsional, Marks i evrei (Polemique contre les juifs)*, s. 152-153.

³⁸ Bulgakov, S., *Karl Marks kak religiozniy tip (Iz etudov o religii chelovekobozhestva)*, s. 155.

³⁹ Uin, F., *Karl Marks*, s. 69.

⁴⁰ Berlin, P. P., *Germaniya nakanune revolutsii 1848 g.*, s. 62.

⁴¹ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, Moskva, Russkaya Pravda, 2006, s. 3.

⁴² Shtirner, M., *Edinstvennyy i ego sobstvennost*, per. s nem., Sankt-Peterburg, Azbuka, 2001, s. 202.

⁴³ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 29.

⁴⁴ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 26.

⁴⁵ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 27.

⁴⁶ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 28-29.

⁴⁷ Polyakov, L., *Istoriya antisemitizma: epokha znaniy*, s.177-179.

⁴⁸ Bulgakov, S., *Karl Marks kak religiozniy tip (Iz etudov o religii chelovekobozhestva)*, s.153.

⁴⁹ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 24.

⁵⁰ Marks, K., *K evreiskomu voprosu*, s. 27-28.

⁵¹ Polyakov, L., *Istoriya antisemitizma: epokha znaniy*, s. 73.

УДК: [94(498):321.727]“1930”

© Ігор ПІДДУБНИЙ
(Чернівці)

ЧЕРВЕНА РЕСТАВРАЦІЯ 1930 Р. В РУМУНІЇ У ВИСВІТЛЕННІ ГАЗЕТИ “UNIVERSUL”

В умовах економічної кризи в Румунії відбулося зміщення короля Мігая та зведення на трон його батька Кароля, раніше позбавленого права на отримання престолу. Вирішальним став період з 6 по 13 червня 1930 р. Процес вважався рядом політичних діячів порушенням конституції та супроводжувалася політичною кризою, наслідки якої ліквідовувалися впродовж кількох місяців. При цьому зміна влади була визнана країнами-союзницями Румунії і прийнята відповідним чином.

Ключові слова: Румунія, “червенева реставрація”, політична криза 1930 р., Кароль II, Ю.Маніу, Великий воєвода Алба Юлії.

I. PIDDUBNYI
(Chernivtsi)

JUNE RESTORATION OF 1930 IN ROMANIA IN THE “UNIVERSUL” NEWSPAPER COVERAGE

As a result of the rejection of the throne, Prince Carol made in December 1925, the government, the King and Parliament passed the decision on January 4, 1926 to abolish the Carol's right on succession to the throne. After Ferdinand I death, his young grandson Mihai came to power and the Regency council worked at him. This situation divided the political circles of Romania in the groups of Carol's supporters and opponents. The position of Carol's supporters were strengthened and with the advent of the national-tserenist government in 1928, and Prime Minister I. Maniu acted with the hope to return him to the throne. The conditions for Carol's return to the country appeared and they were implemented during the economic crisis and the crisis of government in May 1930. All necessary measures taken during June 6-8 allowed abolishing the act of January 4, 1926, and return the right of the royal family member to Prince Carol and returned him to the throne. The government headed by G.G. Mironescu was created to perform all tasks. Intensive talks and consultations on the establishment of the new government were held during June 8-13, the statements on domestic and foreign policy of Romania under the rule of Carol II were arranged. Carol's II coming to power created practically a new system of political relations, which changed the circle of people who were close to Carol II. At the same time, the new king was demanded the introduction of austerity measures and transition to a dictatorship form of government, but that was not implemented, due to the nature of the political system and lack of reasonable grounds for that step.

Key words: *Romania, June restoration, political crisis of 1930, Carol II, I. Maniu, the Great Voivode of Alba Iulia.*

У міжвоєнний період в Румунії відбулися заходи, що змінювали порядок успадкування престолу. Так, власне з ініціативи принца-спадкоємця Кароля у грудні 1925 р. було порушено питання про зміну успадкування престолу, яка привела до рішення про визначення наступником короля Фердинанда I його онука принца Мігая. Смерть короля у липні 1927 р. зробила можливим прихід до влади малолітнього короля, при якому правила Висока Регенція. Оскільки процес наступництва влади не задовольняв частину політичних сил Румунії та призвів до утворення прокарлістського та антикарлістського угруповань в політичному житті країни, впродовж 1928 – 1929 рр. велася діяльність, спрямована на повернення до влади принца Кароля. Практично реалізувати цей задум вдалося в умовах діяльності прокарлістського уряду націонал-цереїстів. Характерним було те, що фактично відбувся державний переворот, який визнали законним приходом до влади як в Румунії, так і в Європі, посилаючись на кризову ситуацію в країні, створену порушенням права успадкування престолу. Особливість усіх подій полягає у фактично непомітному для стороннього спостерігача процесі підготовки зміни правителя і одночасного добре зрозумілого вищим політичним колам. Цей акт не був спонтанним, але доволі добре підготовленим, хоча й не з зовсім очікуваним результатом для тих кіл, які його готували. Крім того, в результаті акту було виконано нові дії та внесено нові елементи до політичної системи Румунії, яких раніше не реалізовували у політичній системі і які не були внесені у конституційні акти. Саме це робить необхідним вивчати “червневу реставрацію” як фактор, що провокував політичну кризу, але не призвів до реального її розгортання.

Питання “червневої реставрації” неодноразово порушувалися румунськими істориками і отримували різноманітну оцінку. Так, у роботі Ф.Неделку події червневої реставрації є відправною точкою для історичної побудови й пояснення причин проголошення у 1938 р. королівської диктатури. Проте автор торкається подій, що відбувалися вже після сходження Кароля II на румунський трон, і аналізує перші дні після даного процесу. Правда,

він називає газету “Universul” однією з тих, що виступали проти політичних партій, фактично діючи під гаслом “Новий ритм, молоді люди, уряд персоналій поза партіями, а, якщо треба, то проти партій”¹.

Інший характер мають праці, що вийшли після 1989 р. Так, у роботі І.Скурту дається аналіз подій, пов’язаних зі скасуванням права принца Кароля на успадкування престолу, діяльності Високої Регенції та формування прокарлістського руху, як і подано сам процес реставрації та наступних дій². Відповідну главу вміщено і у праці французької дослідниці Л.Марку, яка розглядає прокарлістський рух включно з процесом реставрації³. Подібним чином підходить до проблеми і А.М. Стоєнеску, який вважає період 1930-1932 рр. часом, коли події червня 1930 р. завдали удару по конституції. Свою думку цей автор викладає у розділі, присвяченому королівській камарильї⁴.

Хоча події “червневої реставрації” і знайшли відображення в науковій літературі, все ж залишаються моменти, на які варто звернути увагу. Саме тому метою даної статті є висвітлення способів оприлюднення інформації, пов’язаної з поверненням престолу принцу Каролю Гогенцеллерну.

Прихід до влади нового короля не виглядав у травні-червні справою, вирішеною для загалу. Так, король Мігай I продовжував залишатися символом королівського дому, а Висока Регенція продовжувала свою діяльність. Зокрема, святкування 10 травня пройшли звично та під знаком короля Мігая I. Святкування Дня героя також відбулося за участю Мігая I, який 29 травня відвідав військовий музей у парку Кароля і від імені якого покладали квіти до меморіалів Першої світової війни у провінції. На зібранні у парку Кароля промовляли принц-регент Ніколає та генерал Росетті. Всі учасники зібрання взяли участь у відкритті залу з мармуровими плитами, на яких внесено імена героїв війни⁵. Майже непоміченою проходить у той час публікація про бажання грецьких монархістів повернути династію. У звичному для себе режимі працювали обидві палати парламенту, обговорюючи санітарний закон, закон про вибори, про використання спиртних напоїв⁶. Тривав у країні також тиждень дитини, що з огляду на вік короля та в пам’ять про померлого принца Мірчу також виглядало актуальним⁷. Відвідав король з поштом змагання

кінного спорту в м. Крайова 1 червня 1930 р., де після оголошення результатів офіцерів привітала принцеса Єлена⁸. Члени Високої Регенції також виконували свої представницькі функції.

Однак ситуація поступово змінювалася, зокрема, як видно з преси, уряд виглядав у критичному стані. Це було помітно з інформації про відставку генерала Чігоскі, відставку міністра фінансів Молдована, що демонструвало загальну слабкість уряду. Проте вже у травні ознаки кризи почали позначатися в парламенті, де відбувалися скандали. Станом на 5 червня в кулуарах велися бесіди про можливість повернення принца Кароля⁹. Уже 6 червня пообіднє засідання парламенту було фактично зірване, оскільки міністри вирушили до Президії міністрів, залишили залу і депутати. Причиною таких дій стала інформація про прибуття літаком у столицю Гатоскі і Думітреску, найближчих до принца Кароля осіб. Проте тільки о 2-й ночі вийшло повідомлення уряду про прибуття до столиці принца Кароля та його зустріч з принцем Ніколає і головою уряду Ю.Маніу.

Певна затримка принца не вплинула на діяльність вищих посадових осіб і впродовж ночі було вирішено ряд питань, що стосувалися діяльності уряду. Мали відбулись також наради з представниками політичних партій, хоча з боку націонал-лібералів (НЛП/В.Бретіану) було виявлено намір відстоювати позицію висловлену 4 січня 1926 р. Та попри це, на 3-тє дня було скликано засідання Законодавчого зібрання¹⁰. Саме тоді свою незгоду з діями уряду та парламенту висловили представники НЛП (В.Бретіану)¹¹.

У черговому випуску газета "*Universul*" докладно описувала дії політичних лідерів у парламенті, демонструючи протистояння на основі визначення майбутньої посади принца Кароля. Цю інформацію підтверджує також Н.Йорґа, який писав про боротьбу Ю.Маніу з череністами. Пояснював це тим, що Ю.Маніу виступав за призначення принца регентом, тоді як І.Мігалаке, В.Маджару бажали бачити принца королем. На цих же позиціях зстояли і лідери Народної партії, тоді як Н.Йорґа критикував ситуацію. Ситуацію вирішили розрядити призначенням нового уряду, який довірили І.Г.Міронеску. Саме даному уряду було довірено приведення до влади принца Кароля, прийняття демісії Ви-

сокої Регенції, внесення змін до Статуту королівського дому¹².

Надзвичайно докладно у газеті подано інформацію про засідання Сенату і палати Депутатів, де обговорено зміну титулу діючого короля на титул "Великого воеводи Алба Юлії", за що в Сенаті проголосували 178 голосами при 1 "проти". Свою роль у зміні володаря країни відіграли в парламенті Манойлеску, П.Іоаніцеску, Г.Юніан. Із заявами на підтримку нового короля виступили від політичних партій др. Н.Лупу, О.Гога, А.К.Куза, К.Гарофлід. До цих виступів додалися і заяви представників національних меншин Г.О.Рота, Бетлена, О.Гафіза, В.Дутчака.

Після необхідних заяв король склав присягу, якою поклявся дотримуватися конституції, законів, захищати національні права і територіальну цілісність країни. Після цього звернувся з промовою до сенаторів і депутатів, говорячи про потребу співпраці. Від імені парламенту короля вітав Ш.Ч.Поп¹³. Сам король звернувся до народу з промовою, а також продемонстрував свої наміри об'єднання родини, щоправда, це стосувалося лише сина, з яким уперше після повернення король зустрівся 8 червня. Також король здійснив візит на могилу короля Фердинанда I та був присутній на парастасі¹⁴. Фактичною відповіддю королю ставали ті зібрання, які влаштовувалися з нагоди його приходу до влади, і першими такі були проведені у Бухаресті, Ілфові, Олтеніці, Влашці, Галаці¹⁵.

Найважливішим завданням після проголошення Кароля королем Румунії ставало створення уряду, яке сучасні історики бачать як спробу порушити звичне чергування партійних урядів. Уже в неділю 8 червня король прийняв демісію уряду І.Г.Міронеску, але залишив його виконувати обов'язки до вирішення питання про нового главу уряду. Як видно з публікацій найбільш вдалою фігурою вважали генерала Презана, хоча сам Ю.Маніу бажав повернення до влади. Головною умовою ставала можливість для уряду працювати з діючим парламентом, що обумовило зустрічі короля з лідерами політичних партій¹⁶.

Розвиток подій призвів до конфлікту всередині НЛП, яка перебувала під керівництвом В.Бретіану, а тому і відстоювала позицію партії на підставі рішення від 4 січня 1926 р. Практично всі організації, за винятком повітової організації з Галаца, виступали з єдиною позицією, що призвело до виключення з партії

Г.І.Бретіану. Дещо пізніше із заявою щодо ситуації в партії виступив І.Г.Дука, який 14 червня заявив про вірність НЛП батьківщині, але розцінив відновлення у правах Кароля та обрання його королем як конституційну кризу¹⁷. Не склали своєї пропагандистської зброї представники НЛП/В.Бретіану і пізніше, коли у грудні 1930 р. продовжили ведення пропагандистської діяльності в Тимішоарі, Арадї, де агітували швабів, налаштовуючи їх проти уряду. Мова йшла про ревізійніську агітацію в регіонах, де мешкали національні меншини. Одночасно розповсюджувалися антидинастійні брошури в районах Ардяла та Баната, чому не перешкождали представники влади¹⁸.

Представники інших політичних сил намагалися добитися можливості отримати допуск до влади і 9 червня на аудієнції в короля побували Ю.Маніу, А.Вайда-Воевод, Г.Г.Міронеску. Бажав отримати владу також і лідер Народної партії А.Авереску. В середовищі націонал-цереністів панувало переконання в необхідності збереження влади за собою, навіть шляхом створення концентрованого уряду. Існувало переконання, що Ю.Маніу помилився у своїх розрахунках та не може отримати пост голови уряду¹⁹. 10 червня на аудієнції в короля побували Ш.Ч.Поп та Т.Брату, які обговорювали з королем можливість створення концентрованого уряду. Того дня під час аудієнції Г.Юніан пропонував королю кандидатуру Ю.Маніу на голову Ради міністрів. Цю кандидатуру підтримував також І.Мігалаке. Фактично ж Ю.Маніу мав уже практично підготовлений уряд, що добре було відомо і пресі²⁰.

Врешті відмова Презана від мандата на посаду голови уряду, неможливість призначення В.Бретіану відкрила дорогу Ю.Маніу до влади. 13 червня відбулося засідання націонал-цереністів за участю Ю.Маніу, які впродовж п'яти годин обговорювали питання розподілу портфелів. З боку бессарабців висувалися вимоги надання місця в уряді П.Галіппі, який мав отримати пост міністра без портфеля, були й інші суперечки. Тому лише на восьму вечора Ю.Маніу подав список кабінету королю, де згаданий П.Галіппа займав посаду міністра праці. Вже об 11-й ранку міністри склали присягу²¹.

Однією з проблем, яку бажали вирішити у червні, стали і взаємини короля з королевою-матір'ю. Так, це питання порушувалося під

час її перебування у Мюнхені. У відповідях на запитання кореспондента "*New-York Time*" королева-мати повідомляла про запланований візит та своє повернення до столиці 13 червня. Після інтерв'ю мала зустріч зі своїми сестрами принцесою Гогенлоє-Лангенбург та дружиною великого князя Кіріла. Велася мова і про можливе скасування розлучення принца Кароля та принцеси Єлени. Королева-мати повернулася до столиці 12 червня увечері та була зустрінута королевою Греції Єлизаветою і королем Румунії. На площі перед Північним вокзалом влаштовано зустріч королеві. Та вже 15 червня королева Марія відбула потягом до Балчіка²².

Певну увагу в пресі звернули на надання інформації про реакцію на події в Румунії зарубіжжя, і потік інформації у перші дні був доволі помітним. Головна реакція стосувалася встановлення стабільності режиму правління. Цим відзначалися публікації французької преси, зокрема "*Journal des Debats*", "*La Victoire*", "*Quotidien*", "*La Republique*". Прихильним до Кароля II називали ставлення австрійських та італійських газет. Зокрема, у "*Messaggero*" давали пораду "старим лібералам" піти з політичного життя країни. А 9 червня італійське видання "*Piccolo*" писало про національну єдність та відновлений мир у Румунії і майбутній розвиток. Британська преса називали прихід Кароля II до влади успіхом політичних лідерів, логічною дією з метою консолідації конституційної монархії, безкровною революцією ("*Daily Telegraph*"). Подавалася інформація про прихильне ставлення бельгійської, югославської, грецької, чехословацької та французької преси.

Про публікації в останній писали про наведення ладу в Румунії, встановлення стабільності. З боку короля також було зроблено заяви для преси. Так, даючи інтерв'ю для "*Le Matin*", він сказав Ж.Сорвену про свою вдячність Франції за прийом впродовж чотирьох років. Тут же, відповідаючи на запитання журналіста, король виклав найближчі плани, до яких входили підтримання дружніх стосунків з Францією, зміцнення країни, реорганізація армії. Завданням глави уряду бачив валорифікацію ресурсів країни. Також король заявив про необхідність надання допомоги країні.

Певна увага приділялася також і публікаціям з табору союзників Румунії, яким була і Польща. Про публікації тут давалася інформація про схвальну реакцію в армії та серед

населення на події реставрації. Натомість доволі прогнозованою була реакція країн, які склали коло противників Румунії, Угорщини та Болгарії. Зокрема, для Угорщини важливим було питання про покращення становища угорської меншини в Трансильванії, що подавали інформацію про позицію А.Аппоні та князя Шіграя²³.

Позитивно сприйняли прихід до влади Кароля II в Болгарії, а в його промові особливе місце зайняли слова про збереження добросусідських стосунків. Прихід нового короля розцінювали також як припинення партійної боротьби. Важливим для Болгарії вважалося дотримання Румунією миру, власне його збереження за умови дій короля. Мова йшла про протистояння Румунії СРСР, який вважався загрозою.

Доречно також вказати, що на роль центру, з якого почалася реставрація претендувала Белінцона, столиця кантону Тіччіно в Швейцарії, де 25 квітня в готелі пройшла зустріч принца Кароля з князем Суцу, генералом А.Авереску, генеральним консулом Румунії в Рутіні та іншими особами, після чого принц повернувся до Цюріха та продовжив свої повноваження²⁴.

Проблема зовнішньополітичних відносин Румунії у газетному матеріалі виглядає надзвичайно актуальною, оскільки за межами країни очікували можливої зміни зовнішньої політики. Ставилися питання можливості приходу на трон в Угорщині представника родини Габсбургів, унії Румунії та Угорщини під владою Кароля II. Для Румунії, як свідчать публікації, важливим залишалося недопущення перегляду умов Тріанонського договору, а тому числі і за посередництва Великої Британії.

Одночасно велася діяльність, спрямована на недопущення відриву Польщі від Румунії. Останнє здійснювалося також у контексті протистояння спробам СРСР вирішити питання Бессарабії на свою користь. Можливо з цієї причини в румунській пресі звертали увагу на підтвердження союзницьких зобов'язань. Підтверджувалося спрямування на союз і в пресі національних меншин Польщі²⁵.

З боку вищих посадових осіб Румунії у період зміни влади відбувалися зустрічі з пресою, які мали на меті донести позицію влади. Зокрема, щодо зустрічі короля з пресою у період вирішення проблеми уряду було звернуто увагу на актуальні питання внутрішньої політики: дотримання умов конституційної

монархії, толерантності румунів щодо євреїв, прав національних меншин, прав іноземного капіталу на території Румунії. У питанні зовнішньополітичних відносин король обіцяв вірність Франції, США та Югославії. Важливими визнавали і відносини з Угорщиною в економічній сфері²⁶.

Свою позицію глава нового уряду Ю.Маніу висловив на зустрічі з журналістами 15 червня. В першу чергу, він підтвердив свою попередню заяву про незмінність зовнішньої політики Румунії та подальше збереження всіх союзів, у яких Румунія брала участь. Також він заперечив участь зовнішньополітичних чинників у зміні правителя в Румунії. Щодо питання відносин з Угорщиною відсилав до промови короля у парламенті та зауважував на бажанні підтримувати найтісніші торгівельні стосунки з Угорщиною, а також іншими державами, що вбачав достатньо корисним для всіх сторін. У контексті зовнішньої політики необхідним вважалося дотримання договорів, особливо в частині збереження кордонів та підтримання миру. Відносно дотримання мирних договорів Ю.Маніу виступив і проти допуску до влади в Угорщині представника династії Габсбургів.

Прихильно поставився Ю.Маніу і до пропозиції Бріана, зауваживши, що є прихильником його ідеї. Говорив про ідею конфедерації, як можливість для переможених країн створити для себе кращі моральні, політичні, економічні умови, але яка не вестиме до зміни кордонів. Останнє мало призвести до воєнничості, а не примирення в Європі.

Торкнулися у бесіді і питання внутрішньої політики. Зокрема журналіст телеграфної єврейської агенції з Нью-Йорка питав голову Ради міністрів про ставлення уряду до євреїв та антисемітських демонстрацій в Румунії. У відповіді було звернуто увагу на те, що єврейська меншина користується всіма правами меншин на законних підставах, але становище євреїв змінюється завдяки спонукальному ставленню Націонал-цереністської партії та уряду, як і участю в громадському житті та завдяки змінам політичної ситуації в країні. Уряд завжди реагує на будь-які антисемітські прояви. Порівняння з іншими країнами, на думку глави уряду, дозволяло зрозуміти невелику вагу антисемітського руху в Румунії, який дійсно наприкінці 20-х років не набув значного поширення.

У сфері відносин з національними меншинами Ю.Маніу стояв на позиції використання ними рідної мови, дозволу користування правами, які визначалися за законом. Політика уряду в національному питанні називалася його главою законною та врівноваженою. На доказ було наведено заяви представників політичних сил національних меншин у парламенті. Умовою залучення в країну іноземного капіталу він називав законність та безпеку²⁷.

До позицій у зовнішній політиці варто додати наміри Румунії взяти участь у конференції Малої Антанти, яка планувалася на 25 червня у Стрбске Плесо і де мали обговорити питання зовнішньополітичної ситуації, Паризької та Гаазької конвенцій щодо репарацій, ставлення Малої Антанти до меморандуму Бріана, економічних взаємин між країнами Малої Антанти, особливо в рамках договорів між ЧСР та Угорщиною, ЧСР та Румунією і укладення комерційної угоди²⁸.

Зведення на престол Румунії принца Кароля привело до подальшого процесу формування його оточення, яке на червень 1930 р. могло утворитися з різних осіб та політичних сил. Так, 24 червня 1930 р. відбулося зібрання “*Actiunea Română*”, яке прийняло звернення до короля. Мова йшла і про політичні партії, які вбирали життєві сили нації, але не справлялися з управлінням країною, що викликало в організації думку про потребу радикальної зміни системи. Певні зауваження висловили щодо корисності загального виборчого права, схилившись до корпоративного права, в якому вбачали більший порядок. Реформа мала відбутися у вигляді зміни виборчого закону та тексту конституції, а сама організація висловлювала підтримку королю²⁹. У вересні 1930 р. Г.Крісту виступив із зверненням до короля, яким прагнув донести до монарха побажання людей. Вважав необхідним проведення радикальних змін, здійснити які не могли члени політичних партій через обмеженість у діях. Автор писав у зверненні про хаос у діяльності чиновників та заперечував можливість наведення порядку через “уряд концентрації”. Причиною цього бачив неможливість діяльності поза позицією партії. На голову уряду пропонував Н.Тітулеску та окремих осіб – на посади міністрів. Такими в його баченні були можливий міністр фінансів А.Теодоріді, міністр юстиції В.Поповіч, міністр володіння та сільського господарства

К.Данабассі, охорони здоров'я і праці – др. Белтечану, сполучення та громадських робіт – І.Манолеску, освіти, культів та мистецтва – К.Томеску, промисловості і торгівлі – М.Манойлеску, посаду міністра закордонних справ мав зайняти голова Ради міністрів. Найважчими міністерствами називав: внутрішніх справ, військове та фінансів. Автор звернення сподівався на волю короля, якого назвав надією країни³⁰.

У жовтні 1930 р. до короля звертався Т.Іонеску, описуючи в листі всі складнощі, через які доводилося проходити Румунії. На його думку, варто було створити “жертвний уряд”, члени якого не залежали б від партій та парламенту. Автор листа пропонував власну схему створення уряду, системи управління, церкви, освіти. Фактичним прикладом для нього виступав Б.Муссоліні та створена ним держава³¹.

Загалом у період 6-13 червня 1930 р. в Румунії відбулася зміна владної персони шляхом відмови від попередньо прийнятого рішення та відновлення попередніх прерогатив і прав. Здійснено зміну в умовах послаблення позицій політичної партії, причетної до рішення, що позбавляло принца Кароля прав члена королівської родини. Цей процес приймався націонал-лібералами як антиконституційний переворот, також як і в уряді не було єдиної позиції з приводу посади принца Кароля. Натомість зміна була позитивно прийнята у країнах-союзниках Румунії, які сподівалися на встановлення сильного режиму, форми якого по-різному бачили як в Румунії, так і за кордоном. Прихід принца Кароля на румунський престол став початком формування оточення, яке впливало в подальшому на характер політичних рішень.

¹ Nedelcu, F., *De la restaurație la dictatura regală: Din viața politică a României 1930–1938*, Cluj–Napoca, 1981, p. 9.

² Scurtu, I., *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866–1947)*, Vol. III: *Carol II*, București, 2011, p. 51–89.

³ Marcou, L., *Carol al II-lea al României. Regele trădat*, București, 2015, p. 196 – 234.

⁴ Stoienescu, A.M., *Istoria loviturilor de stat în România: 1821–1999*, Vol. 3: *Cele trei dictaturi*, București, 2004, p. 44 – 71.

⁵ *Flăcile comemorative dela muzeul militar*, in: *Universul*, 1 Iunie, 1930, Nr. 121, p. 1; *Desvelirea monumentul eroilor la Ismail*, in: *Universul*, 4 Iunie, 1930, Nr. 123, p. 6.

⁶ *Poporul grec dorește restabilirea monarhiei*, in: *Universul*, 2 Iunie, 1930, Nr. 122, p. 5; *Corpurile Legiuitoare. Ședința dela 30 Mai*, in: *Universul*, 2 Iunie, 1930,

Nr. 122, p. 6; *Camera. Ședința de dimineață dela 31 Mai*, in: *Universul*, 2 Iunie, 1930, Nr. 122, p. 11.

⁷ *Săptămâna copiilor la Cluj*, in: *Universul*, 3 Iunie, 1930, Nr. 122 bis, p. 4.

⁸ *M.S.Regele la Craiova*, in: *Universul*, 4 Iunie, 1930, Nr. 123, p. 5.

⁹ Iorga, N., *Memorii, Vol.V: Agonia Regală și Regență*, București, 1938, p. 396–398.

¹⁰ *Princepele Carol a sosit în Capitala*, in: *Universul*, 9 Iunie, 1930, Nr. 128, p. 1; *După sosirea principelui Carol în Capitala*, in: *Universul*, 9 Iunie, 1930, Nr. 128, p. 11; *După sosirea Principelui Carol: Cum a fost întâmpinat la Cluj*, in: *Universul*, 10 Iunie, 1930, Nr. 128 bis, p. 1.

¹¹ *După sosirea principelei Carol în Capitala*, in: *Universul*, 9 Iunie, 1930, Nr. 128, p. 11.

¹² *După sosirea Principelui Carol*, in: *Universul*, 10 Iunie, 1930, Nr. 128 bis, p.1; Iorga, N., *Memorii, Vol.VI: Încercarea guvernării peste partide (1931–1932)*, București, 1939, p. 2.

¹³ *Proclamarea Principelui Carol Rege al României*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr. 129, p. 1,2,3.

¹⁴ *Proclamația M.S.Regelui Carol II*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr.129, p. 9; *Frima întâlnire între M.S. Regele și fiul Său*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr.129, p.9; *M.S.Regele Carol al II-lea a plecat la Curtea de Argeș*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr.129, p. 9; Iorga N. *Memorii, Vol.VI: Încercarea guvernării peste partide (1931–1932)*, București, 1939, p. 4.

¹⁵ *Omagiile țării pentru M.S.Regele Carol II*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr. 131, p. 2; *Pentru noul Rege. Solemnitatea dela camera de Comerț*, in: *Universul*, 14 Iunie, 1930, Nr. 132, p. 5; *Omagii pentru M.S.Regele*, in: *Universul*, 17 Iunie, 1930, Nr. 134bis, p. 3.

¹⁶ *Criza de guvern*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr. 129, p. 9.

¹⁷ *Intrunirea comitetului executiv al partidului liberal*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr. 129, p. 9.

¹⁸ Arhivele Naționale ale României, *fond Casa Regală*, 726, dosar Nr. 77/1930, file 72.

¹⁹ Vion, *Criza de guvern continuă*, in: *Universul*, 12 Iunie, 1930, Nr. 130, p.1.

²⁰ *Suveranul continuă consultările*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr.131, p. 9; Vion, *Spre soluționarea crizei*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr.131, p. 9.

²¹ *Noul guvern Maniu*, in: *Universul*, 16 Iunie, 1930, Nr.134, p. 11; Iorga, N., *Memorii, Vol.VI: Încercarea guvernării peste partide (1931–1932)*, București, 1939, p. 7.

²² *Un interview cu Regina Maria*, in: *Universul*, 12 Iunie, 1930, Nr.130, p.7; *Sosirea M.S. Regina Maria în Capitala*, in: *Universul*, 15 Iunie, 1930, Nr.133, p. 1; *M.S.Regina Maria a plecat la Balcic*, in: *Universul*, 18 Iunie, 1930, Nr. 135, p. 9.

²³ *M.S.Regele mulțumește Franței. România are nevoie de ajutorul amicilor săi*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr. 131, p. 9; *Străinătatea și proclamarea M.S. Regelui Carol al II-lea*, in: *Universul*, 11 Iunie, 1930, Nr. 129, p.4; *Străinătatea și proclamarea M.S. Regelui Carol al II-lea*, in: *Universul*, 12 Iunie, 1930, Nr. 130, p. 9.

²⁴ *Străinătatea și noua situație din România: Comentăriile presei europene*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr. 131, p. 5; *Eulgaria și evenimentele din România*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr. 131, p.5; *Cum s'a pus la cale schimbarea la tron*, in: *Universul*, 13 Iunie, 1930, Nr. 131, p.5.

²⁵ *O nouă orientare în politica externe?*, in: *Universul*, 17 Iunie, 1930, Nr. 134 bis, p. 1; *Fresa străină și situația din România*, in: *Universul*, 18 Iunie, 1930, Nr. 135, p. 7.

²⁶ V., *M.S.Regele Carol vorbește presei*, in: *Universul*, 14 Iunie, 1930, Nr. 132, p. 1.

²⁷ *Primul ministru vorbește presei străine*, in: *Universul*, 18 Iunie, 1930, Nr. 135, p. 5.

²⁸ *Conferința Micii Înțelegere*, in: *Universul*, 17 Iunie, 1930, Nr. 134 bis, p. 5.

²⁹ Arhivele Naționale ale României, *fond Casa Regală*, 726, dosar Nr. 8/ 1930, file 1–2.

³⁰ Arhivele Naționale ale României, *fond Casa Regală*, 726, dosar Nr. 39/ 1930, file 1–4.

³¹ Arhivele Naționale ale României, *fond Casa Regală*, 726, dosar Nr. 41/ 1930, file 11–15.

УДК 94(47+57):314.745.4

© Олександр УДОТ
(Луцьк)

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА СРСР ТА ЗАХІДНИХ СОЮЗНИКІВ НАВКОЛО ПИТАНЬ ПРО РЕПАТРІАЦІЮ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН

У статті аналізується політична боротьба СРСР і західних союзників навколо питань про репатріацію радянських громадян. Джерельна база дозволяє простежити позиції Радянського Союзу та його західних союзників щодо питань репатріації. Загалом в період 1944 – 1951 років в СРСР з радянських зон окупації повернули всіх без винятку громадян СРСР, що не можна сказати про кількість повернених з західних окупаційних зон.

Ключові слова: репатріація, СРСР, західні союзники, політична боротьба, переміщені особи, репатріаційна політика СРСР, репатріаційні місії.

O. UDOT
(Lutsk)

POLITICAL STRUGGLE OF THE USSR AND THE WESTERN ALLIES ON THE ISSUES OF SOVIET CITIZENS REPATRIATION

The article analyzes political struggle between the USSR and its western allies on the issues of the repatriation of the Soviet Citizens. At the insistence of the Soviet side, international agreements between the western allies, were signed at the Yalta and Potsdam conferences in 1945, as well as the bilateral agreements of the USSR with the United States, Britain, France and Belgium. In terms of those agreements the USSR policy on the forced repatriation had received an official approval. Thus, the Allies assumed the obligation to extradite all Soviet citizens.

At the beginning of the process, the allies freed the USSR citizens from the compulsory repatriation and transferred to the Soviet authorities only those who expressed a desire to return. In turn they demanded to return their own prisoners of war. But the USSR took a categorical position on this issue. Soviet diplomats